سەنۇسىيە

ئىنقلما:

سەنۇسىيە لىۋىيەدىكى ئىتالىيە مۇستەملىكىچىلىكىگە قارشى ھەرىكەت ئېلىپ بارغان سۈپىزم يۆنىلىشىدىكى ئىسلامى ئىسلاھات دەۋىتى بولۇپ، بۇ دەۋەتنىڭ دىنى مەركەزلىرى شىمالىي ئافرىقا، سۇدان، سومال ۋە بىر قىسىم ئىسلام ئەللىرىدە ئاساسىنى تىكلىگەن.

قورۇلىشى ۋە ئاساسلىق كىشلىرى:

◈ سەنۇسىيە چاقىرىقى قۇرغۇچىسىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىقى، دىنىي، سىياسىي، ئىجتىمائىي جەھەتلەردە ئارقىدا قالغانلىقىنى ھېس قىلغىنىدىن كېيىن، ھجرىيە ئون ئۈچىنچى ئەسىر (مىلادىيە ئون توققۇزىنچى ئەسىر)دە لىۋىيەدە تەسىس قىلىنغان. ئۇ، بۇ يېڭىلىق ھەرىكىتىنى كىتاب ۋە سۈننەت ئاساسىغا قۇرغان. ئۇنىڭ ئاساسلىق كىشلىرى:

- شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئەلى سەنۇسىي 1202ھ ـ 1276ھ (1787م ـ 1859م): ئۇ سەنۇسىيە دەۋىتىنىڭ قۇرغۇچىسى بولۇپ، سەنۇسىيە ئۇنىڭ تۆتىنچى چوڭ دادىسىغا مەنسۇپ، دەپ قارىلىدۇ.

ئالجىرىيەدىكى مۇستەغانىم رايونىدا توغۇلغان ۋە ئىلىمپەرۋەر، تەقۋادار بىر ئائىلىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن. بالاغەت يېشىغا كەلگەندە، ماراكەشتىكى قەرەۋىيىنلار مەسچىتىدە دەرس ئېلىشنى داۋاملاشتۇرغان. ئارقىدىن، ئىلىمنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن مەقسىتىدە تۇنىس، لىۋىيە، مىسىر، ھىجاز ۋە يەمەن قاتارلىق ئەرەب ئەللىرىدە ئايلىنىپ يۈرگەن. كېيىن، مەككىگە بارغان، ئۇنىڭدىن كېيىنكى مەزگىللەردە "سەنۇسىيە ھەرىكىتى" دەپ ئوتتۇرىغا چىققان ھەرىكەتنىڭ تۇنجى ئاساسىنى شەكىللەندۈرگەن.

ئۇنىڭ قىرىق پارچىغا يېقىن كىتاب ۋە كىتابچىلىرى بولۇپ، ئۇلاردىن "الدر السـنية في أخبار السلالة الإدريسية"، "إيقاظ الوسنان في العمـل بـالحديث والقـرآن" ناملىق كىتابلىرىنى ساناش مۇمكىن.

- شەيخ مەھدىي مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئەسسەنۇسىي 1261ھـ ـ 1319ھ (1844م ـ 1902م): ئۇ ئون ئىككى ياش چېغىدا سەنۇسىيە ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرى سۈپىتىدە دادىسىغا ۋارىسلىق قىلغان.

- شەيخ ئەھمەد ئەششەرىف ئەسسەنۇسىي (مەھدىنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى): ئۇ ھجرىيە 1290ـ يىلى (1873م) توغۇلغان بولۇپ، ياۋروپا مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ شىمالىي ئافرىقىغا، ئىتالىيەنىڭ لىۋىيەغا قىلغان ھۇجۇملىرى دەۋرىگە شاھىد

www.munber.org

بولغان. ئۇ 1917 ـ يىلى ئوسمانىيە ھۆكۈمىتىدىن ياردەم تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ دىنى مەركىزىدىن ئەنسىرەپ ئۇنىڭغا ياردەم بەرمىگەن ۋە دىنىنىڭ ھامىسى (ئۇنى شۇنداق، دەپ ئاتايتتى) دەپ قاراپ مۇستاپا كامال ئاتا تۈرك بىلەن، غەربنىڭ تۈركىيەگە قىلدىغان ھۇجۇمىغا قارشى تۇرۇش مەسىلىسىدە بىر سەپتە تۇرغان... ئۇنىڭ ئىسلامغا قارشى ھەقىقى مەقسەتلىرى ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن شەيخ ئەھمەد تۈركىيەنى تاشلاپ، 1923 ـ يىلى دەمەشققە كەلگەن. فرانسىيە ھۆكۈمىتى ئۇنىڭ قورچاق ھۆكۈمەتكە بولغان خەتىرىنى ھېس قىلىپ، ئۇنى تۇتۇشقا بۇيرۇق چىقارغان. شەيخ ئەھمەد ماشىنا بىلەن سەھرا ئارقىلىق ئەرەب يېرىم ئارىلىغا قاچقان.

ـ شەيخ ئۆمەر مۇختار 1275ھ ـ 1350ھ (1856م ـ 1931م): ئۇ، يەتمىش يىللىق ئۆمرىنى لىۋىيىدىكى ئىتالىيە مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى جىھاد بىلەن ئۆتكۈزگەن بىر قەھرىمان مۇجاھىد، بىر قەيراۋان يولۋىسى ئىدى. ئۇ ئون يىل بويىچە ئۆزىدىن ئون ھەسسىلەپ چوڭ ۋە شۇ ئەسىردىكى ئەڭ ئىلغار قوراللار بىلەن قۇراللانغان مۇستەملىكە كۈچلىرى بىلەن تاكى زالىم ئىتالىيە مۇستەملىكە كۈچلىرىنى ئۇنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئۆلۈم ھۆكۈمىنى ئىجرا قىلغانغا قەدەر ئېلىشقان. ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئۆلۈم ھۆكۈمى 1931 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى (دۈشەنبە) ئىجرا قىلىنغان. ئۇ، ئاللاھ يولىدىكى شېھىت قاتارىدا قوبۇل قىلىنغاي!

پىكىر ۋە ئېتىقادلار:

◈ سەنۇسىييە ھەرىكىتى لىۋىيەدىكى ئىتالىيە مۇستەملىكىچىلىكىگە قارشى تۇرغان قۇرئان ۋە سۈننەتكە تايانغان سۈپىزم ھەرىكىتىدۇر.

ـ سەنۇسىي ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، ئىبنى تەيمىييە، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب ۋە ئۇنىڭ بولۇپمۇ ئەقىدە ساھەسىدىكى ھەرىكىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان.

ـ سەنۇسىي يەنە سالىھ كىشىلەرنى، ئۆلۈكلەرنى ۋاستە قىلىدىغان بىدئەت ۋە خۇراپاتلىقلاردىن خالىي شەكىلدىكى ساغلام سۈننى تەسەۋۋۇپىنىڭمۇ تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇ مۇسۇلمانلارنى يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن مۇكەممەل لاھىيە تۈزۈپ چىققان.

ـ سەنۇسىييە ئىبادەت ئىشلىرىنى چىڭ تۇتىدۇ، يېمەك ـ ئىچمەك، كېيىم ـ كېچەك ساھەسىدە زاھىدلىق قىلىدۇ. سەنۇسىيلار ئۆزلىرىگە چاي، قەھۋە ۋە تاماكو قاتارلىقلارنى ئىستېمال قىلىشتىن يىراق تۇرۇشنى ۋەزىپە قىلغان.

ـ سەنۇسىيلار ئىجتىھاد قىلىپ، تەقلىدچىلىككە قارشى تۇرۇشقا چاقىرىدۇ. گەرچە سەنۇسىي مالىكىي مەزھىپىدە بولسىمۇ، ھەقىقەت باشقا مەزھەپلەردە بولسا ئۆز مەزھىپىگە خىلاپلىق قىلىۋېرىدۇ.

ـ ئاللاھ تائالانىڭ دىنىغا ھېكمەت ۋە گۈزەل ئۇسلۇبلار بىلەن چاقىرىش ۋە كۈچ ئىشلىتىش ۋە زوراۋانلىق ئۇسلۇبلىرىدىن يىراق تۇرۇش.

www.munber.org

ـ قول ئارقىلىق قىلىدىغان ئەمەلىي ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلۈش، سەنۇسىييە تەلىماتلىرىنىڭ بىرى. سەنۇسىي ھەمىشە: "قىممەتلىك نەرسىلەر تىكىلگەن بىر تۈپ دەرەخ ۋە ئۇنىڭ يوپۇرماقلىرىدا ئۇچرايدۇ" دەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن لىۋىيەدىكى سەنۇسىي دەۋىتىنىڭ مەركەزلىرى بار جايلاردا تېرىقچىلىق ۋە تىجارەت جانلانغان.

ـ "ئاللاھ يولىدا ئەھلى سەلىب مۇستەملىكىچىلىرى ۋە باشقىلارغا قارشى ئۆزلۈكسىز جىھاد قىلىش" مانا بۇ سەنۇسىيلارنىڭ مەڭگۈلۈك شۇئارى. ئۇلار ئىتالىيە مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان جىھادلىرىدا بۇنىڭ بەدەلىنى مىڭلاپ تۆلىدى. ئاللاھ تائالا ئۇلارنى ئۆز يولىدىكى شاھادەتنىڭ ئەجرىدىن مەھرۇم قىلمىغاي!

پىكىر ۋە ئەقىدىلەرنىڭ يىلتىزلىرى:

◈ سەنۇسىينىڭ زېرەكلىكى ۋە ئىرادىلىكلىكىدىن سىرت، ئىسلامىي تەربىيىسى، كۈچلۈك ئىخلاسى ۋە ئىسلامغا بولغان قىزغىنلىقى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئومۇمىي جەھەتتىن سەنۇسىييە ھەرىكىتىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى ئاساسلىق ئامىللار، ھېسابلىنىدۇ.

◈ ئۇنىڭ دەۋىتىگە تەسىر كۆرسەتكەن پىكرىي ۋە ئەمەلىي ئامىللارنى تۆۋەندىكىدەك خۇلاسىلىشىمىز مۇمكىن:

ـ ئۇنىڭ ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، ئىبنى تەيمىييە ۋە مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھابنىڭ تەلىماتلىرىنىڭ، خۇسۇسەن ئەقىدە بابىدىكى سەلەپى پىكىرلىرىنىڭ كۈچلۈك تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇ بۇ تەسىرنى ھىجرىيە 1254 ـ يىلى (1837م) ھەج پەرزىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ھىجازغا قىلغان سەپىرى جەريانىدا يۇقتۇرغان. بۇ سەپەر ئۇنىڭ سەنۇسىييە ھەرىكىتىنىڭ باشلىنىش نوقتىسى بولۇپ قالغان. سەنۇسىي سۇپىزمدىن بەيئەت قىلىش ئۇسلۇبلىرى ۋە مۇنتەسىپ، ئارقىدىن ئىخۋان، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن خاسلار دېگەنگە ئوخشىغان روھنى پاكلاش دەرىجىلىرىنى قوبۇل قىلغان.

تارقىلىشى ۋە تەسىر دائىرىسى:

◈ ترابلىس بىلەن مىسىر ئوتتۇرىسىدىكى لىۋىيە سەھراسىنىڭ جەغبۇب بوستانلىقى سەنۇسىييە دەۋىتىنىڭ بوستانلىقى ھېسابلىنىدۇ. بۇ يېزىدا ھەر يىلى يۈزلىگەن دەۋەتچىلەر تەربىيىلىنىدۇ ۋە ئافرىقىنىڭ بارلىق رايونلىرىغا ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتىلىدۇ.

◈ سەنۇسىييەنىڭ شۆبە مەركەزلىرىنىڭ سانى 121 گە يەتكەن بولۇپ، بارلىق ئىرقلاردىكى مۇسۇلمانلارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشنى مەقسەت قىلغان سەنۇسىييە دەۋىتىنىڭ كېڭىيىش ۋە ئۇنىڭ ئىدارە ئىشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك نوقتىلاردا بۇيرۇق ۋە تەلىماتلارنى باش مەركىزىدىن ئالىدۇ.

www.munber.org

◈ سەنۇسىييە دەۋىتى پۈتۈن شىمالىي ئافرىقىغا تارقالغان بولۇپ، شۆبىلىرى مىسىردىن ماراكەشكە قەدەر سوزۇلىدۇ. جەنۇبتا سۇدان ۋە سومالىدىكى سەھرالارغىچە، غەربتە ئالجىرىيىگىچە يېتىپ بارغان. شۇنىڭدەك سەنۇسىييە دەۋىتى ئافرىقىنىڭ ئىچكى قىسمىغا تارقالغان بولۇپ، ئۇ يىراق شەرقتىكى مالاي ئاراللىرىدىمۇ تېپىلىدۇ.

◈ سەنۇسىييە ئافرىقىدىكى بۇددىست قەبىلىلەر ئارىسىدا ئىسلامنى تارقىتىشقا، شۆبە ۋە مەكتەپلەرنى قۇرۇشقا مۇۋەپپەق بولغان. تەلىم ـ تەربىيىدە يالغۇز ئوغۇللار بىلەنلا بولىدى قىلماستىن، قىزلارغىمۇ ئەھمىيەت بەرگەن. بۇ دەۋەت كاپىر قەبىلىلەرنىڭ ئاياللىرى ئارىسىدا ئىسلامنى تارقىتىش ئىشلىرىدا ئاياللارنىڭ كۈچىگە تايانغان.

<u>يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى</u>: سەنۇسىييە سۈپىزىم يۈنىلىشىدىكى ئىسلامىي ئىسلاھات ھەرىكىتى ياكى دەۋىتى بولۇپ، ھىجرىيە ئون ئۈچىنچى ئەسىردە لىۋىيەدە مەيدانغا كەلگەن ۋە ئۇ يەردىن شىمالىي ئافرىقىغا، سۇدانغا، سومالىيىغا ۋە بىر قىسىم ئەرەب ئەللىرىگە تارقالغان. بۇ ھەرىكەت ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە، ئەبۇ ھامىد ئەلغەزالىي ۋە ئەقىدە ساھەسىدە شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ سەلەپى ھەرىكىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. شۇنىڭدەك بۇ ھەرىكەت سالىھ كىشىلەرنى ۋە ئۆلۈكلەرنى ۋاستە قىلىدىغان بىدئەت، خۇراپاتلاردىن خالىي ساغلام شەكىلدىكى سۈننىي تەسەۋۋۇپنىڭمۇ تەسىرىگە ئۇچرىغان بولۇپ، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلىنى يۈكسەلدۈرۈش يولىدا ھازىرلىغان مۇكەممەل مېتودى بار. بۇ ھەرىكەتنىڭ قۇرغۇچىسى مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئەسسەنۇسىي (1202ھ ـ 1276ھ) مالىكىي مەزھىپىنىڭ تەسىرى دائىرىسىدە بولسىمۇ، ھەقىقەت باشقا مەزھەپلەردە بولسا، مەزھىپىگە خىلاپلىق قىلىدۇ. بۇ ھەرىكەت ئاللاھ تائالاغا چاقىرىشتا ھېكمەتنى، گۈزەل ئۇسلۇبلارنى ئاساس قىلىدۇ، زوراۋانلىقتىن يىراق تۇرىدۇ. بۇ ھەرىكەت يەنە جانلىق ئەمەلىي ئىشلارغا ۋە مۇستەملىكىچىلەرگە، ئەھلى سەلىپلەرگە ۋە باشقىلارغا قارشى ئۆزلۈكسىز جىھاد قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

- ئاببas مەھمۇد ئەلئەققاد: الإسلام في القرن العشرين.
- جامالۇددىن ئابدۇررەھىم مۇستەفا: حركة التجديد الإسلامي في العالم العربي الحديث.
- جامالۇددىن ئەششەييال: محاضرات عن الحركات الإسلامية.
- د.ئابدۇلفەتتاھ مەنسۇر: محاضرات عن تاريخ العالم الإسلامي المعاصر.
- ئەھمەد ئابدۇلغەفۇر ئەتتار: محمد ابن عبد الوهاب.
- مەھمۇت شىيت خەتتاب: قادة الفتح المغربي العربي.

www.munber.org

- لوتروب ستىۋدارد: حاضر العالم الإسلامي ، (شەكىيب ئارسلان ئىلاۋە قىلغان).
- زەركەلىي : الأعلام.
- ئەلمەھدىييە مەريەم جەمىيلە: الإسلام في النظرية والتطبيق.3

www.munber.org